

DOI: [https://doi.org/10.18524/2410-2601.2022.1\(37\).281828](https://doi.org/10.18524/2410-2601.2022.1(37).281828)

УДК 130.2

Віктор Левченко

МУЗЕЙНІСТЬ У СИСТЕМІ ПОЧУТТІВ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ

В статті розглядаються проблеми, що пов'язані з вивченням природи музею та його місце у соціально-культурному просторі. Автор звертається до розвідкам відносно цього питання одного з засновників сучасної музеології З. З. Странського. Концепти, що запровадив Странський для вивчення природи музею як культурного інституту, попри їх дискусійність, є дієвим інструментом для осмислення музейності як характеристики окремого людського існування. Для вирішення цього питання Странський пропонує декілька нових наукових понять – «культурна метадійсність», «музеалізація», «музеальне освоєння дійсності», «музеаліта». Можна стверджувати, що кожна людина потенційно може виступити як «музей». Деякі предмети, що оточують людину, можуть втрачати своє побутове значення, трансформуючись на «музеаліти», набуваючи нові цінності та статус:

Ключові слова: музей, З. З. Странський, музеологія, культурна метадійсність, музеалізація, музеальне освоєння дійсності, музеаліта.

XIX сторіччя подарувало світові розуміння музею як однієї з принципів соціокультурних інституцій, що покликані презентувати, зберігати та розповсюджувати культурні, історичні та художні цінності. Саме музеї мали визначати що є культурною цінністю, яка є гідним презентантом національних та універсальних культурних кодів. На протязі XIX ст. були сформовані та реалізовані основні форми та принципи організації музейного простору як простору пам'яті. Серед основних функцій музею треба відзначити наступні: тезаврівна, просвітницька, комунікативна та проєктивна. Тезаврівна (від лат. Thesaurus – скарб) функція передбачає визначення об'єкта як значущого, визначає власне переміщення його зі сфери побутової чи навіть релігійної до особливого простору – тобто музею. Саме ця функція перетворює будь яку річ з побутової на музейний, надаючи йому таким чином особливого статусу.

Просвітницька функція впливає від родової ознаки музею і є, так би мовити, багьківським спадком просвітницьких ідеалів. Саме завдяки такому розумінню призначення музеїв реалізовувалась основна ціль просвітництва за Вольтером – заповнення світу світлом Розуму. Але це світло має освітлювати, але не засліплювати, як зазначав філософ. Таке ставлення до музею стало поштовхом для появи перших фахових творів присвячених

музею як, наприклад, у Д. Дідро [Diderot 1765: 706–707] та засновника Лувру барона Денона.

С початку функціонування музеїв вони стають осередком різних форм комунікації як між поколіннями (вертикальної), так і міжкультурної (горизонтальної). Комунікативність впливає на розвиток музею, що втрачає умовну статичність та перетворює його на динамічний соціальний інститут.

Поступово музей перетворюється з виключно сховища пам'яті на простір, що спрямований на визначення орієнтацій майбутнього. Як приклад, можна згадати виникнення салону знедолених на протигагу класичному музею чи співіснування у єдиному музейному просторі творів доби бароко та контемпорарі арту.

Історія музеїв свідчить, що з появою його перших історичних форм – античних мусейонів – музей був своєрідним перетинанням просторів профанного та сакрального. Перший музей локалізувався на тому місці де людина зустрілася з Божеством: Гесіоду Муза подарувала зміст його великих епічних поем. В пам'ять про таку теофанію ми зустрічаємо на протязі усієї античної епохи багаточисленні мусейони, що були наповнені вотивними предметами, транспонованими з профанного повсякдення та наближені до сфери сакрального. В сучасних музейних практиках продовжується ця тенденція, набуваючи форму кріптосакральності.

Розвиток музеїв демонструє їх здатність до особливого перетворення реальності, а саме наділення дійсності специфічними властивостями стосовно культурно-пам'ятного значення їх автентичних репрезентантів. Сучасна музеологія визначає такий процес як музеалізацію, що перетворює дійсність на «культурну метадійсність». Цей термін є частиною значущої для розуміння природи музею концепції видатного чеського дослідника Збінека Збіслава Странського (1926–2016), яка найбільш розгорнуто викладена в його роботі «Археологія и музеологія» (2005). Ця концепція впроваджує систему споріднених понять, що розкривають сутність музею та музейної справи. Окрім концепту «культурної метадійсності» Странський запроваджує також поняття музеалізація, музеальне освоєння дійсності [Stransky 2005: 120], а також новий професійний музеологічний термін «музеаліту» (культурно-пам'ятна цінність) для ідентифікації культурної цінності предмета після зміни значення у процесі музеалізації. «Музей – це одна з історично виниклих форм для втілення специфічного, музеального ставлення людини до дійсності, яка є непостійною, але змінюється і має змінюватися залежно від історично-суспільних обставин», – зазначає Странський [Stransky 2005: 165].

Фундаментальним для науки стало його поняття музеалізації як предмета наукового пізнання музеології. Ця теорія була позитивно прийнята

багатьма музеєзнавцями. Странський розрізняє такі специфічні наукові терміни: «музеальний» та «музейний», «музеалія», «музеаліта» та «музеалізація», «тезаурус», які вже прийняті та використовуються у професійній спільноті музеологів. Сам Странський зазначає, що багато фахівців-вчених перейняли ці нові терміни, які він повинен був запровадити для формування системи музеології, але значення цих термінів не завжди було правильно зрозуміло [Stransky 2005: 114]. На різних історичних етапах це ставлення (ціннісно-пізнавальне, музейне ставлення людини до дійсності) виявлялося через різні форми та види музейних інститутів. Серед них – кунсткамери, вундеркамери, моделькамери, кабінети, анатомічні театри, галерей» та ін. – синхронна/сучасна музеологія; – теоретична/практична музеологія; – Прикладна / музеографія; – Метамузеологія [Stransky 2005: 116]. Теоретична музеологія займає, за Странським, центральне становище у науці музеології, яка пояснює музеальний процес теоретичними субсистемами: субтеорія селекції, тезаврування, презентації.

1. Селекцію він розумів як основну теорію, що дозволяє виявити «потенціал музеальності» в об'єктах, який можуть забезпечити різні наукові дисципліни. Сам по собі відбір, тобто видалення «носія» (музейного об'єкту) із «початкової ситуації», залежатиме від визнання його «музейної цінності».

2. Тезаврування (або документація) розуміється як процес введення об'єкта в документну систему нової реальності колекції або музею.

3. Презентація (або комунікація) – це процес, завдяки якому колекція набуває значення, стає доступною та поширює свої наукові, культурні чи соціальні цінності. Для Странського презентація або комунікація є музеологічним підходом до реальності, і це створює взаємний зв'язок з первинною реальністю, який встановлений на якісно підвищеному рівні (Див.; [Brulon Soares 2019: 82–83]).

Таким чином Странський стверджує статус музеології як науки, але слід зазначити, що це досі викликає суперечки. Контраргументом до цього твердження виступає закид на нелогічність самого поняття музeальності. З одного боку, за Странським вона є якістю окремого предмету, з іншого – універсальною безконтекстною сутністю (Див.; [Brulon Soares 2019: 81]). Відзначимо також, що, наприклад, Ж. Ф. Ліотар та Ж. Бодрійяр зазначають, що термін «музеїфікація» в умовах сучасної Франції викликає виключно негативні конотації, що сприймається як симулякр померлої дійсності.

На нашу думку, концепти, що запровадив Странський для вивчення природи музею як культурного інституту, попри їх дискусійність, є дієвим інструментом для осмислення музейності як характеристики окремого

людського існування. Якщо загострювати, то можна стверджувати, що кожна людина потенційно може виступити як «музей». Деякі предмети, що оточують людину, можуть втрачати своє побутове значення, трансформуючись на «музеаліти», набуваючи нові цінності та статус.

Странський зазначає, що «музейне мислення» ми маємо поєднувати із сучасним філософським та науковим мисленням. Музеологія зливається із сучасною онтологією, ноетикою та аксіологією [Stransky 2005: 108].

Список використаної літератури

- Brulon Soares, B. (2019) Zbynek Z. Stransky, in: A History of Museology. Key authors of museological theory. Paris, ICOFOM, pp. 77-87.
- Diderot, D. (1765). Louvre. Encyclopedie, ou Dictionnaire Raisonne des Sciences, des Arts et des Metiers. Vol. 9, Paris, Briasson, pp. 706–707.
- Stransky, Z. Z. (2005) *Archeologie a muzeologie*. Brno, Masarykova univ. v Brne, 2005. 315 s.

Viktor Levchenko

MUSEALIZATION IN THE SYSTEM OF SENSES OF CULTURAL MEMORY

The article is divided to the problems related to the studying the phenomenon of the museum and its place in the socio-cultural space. The museum is one of the fundamental socio-cultural institutions that designed to present, preserve and distribute cultural, historical and artistic values. There are the museums that should determine what is a cultural value that is a worthy representation of national and universal cultural codes. The development of museums demonstrates their ability to transform reality in a special way, namely, to endow reality with specific properties in relation to the cultural-memorial value of their authentic representatives. Modern museology defines such a process as museumization, which transforms reality into “cultural meta-reality”. The author refers to the researching museological conception of Z. Z. Stransky, one of the founders of modern museology. The concepts introduced by Stransky to studying the museum as a cultural institution, despite their debatable in special literature, are an effective tool for understanding museumness as a characteristic of individual human existence. To solve this problem, Stranskyi proposes several new scientific concepts – “cultural meta-reality”, “musealization”, “museum development of reality”, “musealite”. It can be argued that every person can potentially act as a “museum”. Some objects surrounding a person can lose their everyday meaning, transforming into “museum objects” and they are acquiring new value and status. Nowadays

the museum is transformed from exclusively a repository of memory into a special space aimed to determining orientations to Future.

Keywords: *museum, Z. Z. Stranskyi, museology, cultural meta-reality, musealization, museological mastering of reality, musealite.*

References

- Brulon Soares, B. (2019) Zbynek Z. Stransky, in: A History of Museology. Key authors of museological theory. Paris, ICOFOM, pp. 77-87.
- Diderot, D. (1765). Louvre. Encyclopedie, ou Dictionnaire Raisonne des Sciences, des Arts et des Metiers. Vol. 9, Paris, Briasson, pp. 706–707.
- Stransky, Z. Z. (2005) *Archeologie a muzeologie*. Brno, Masarykova univ. v Brne, 2005. 315 s.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2022

Стаття прийнята 18.05.2022